

Postal

La Dna

Vinda de Gili

Rambla Catalana

M. I. I.

Barcelona

EL POBLENOU

1900-1930

TARGETES POSTALS

 efadós®

JORDI FOSSAS - JOAN CARLES LUQUE

EL POBLENOU

1900-1930

TARGETES POSTALS

EL POBLENOU

1900-1930

TARGETES POSTALS

Primera edició: març del 2026

© dels textos, Jordi Fossas Bonjoch
© dels textos, Joan Carles Luque Silvestre
© del pròleg, Daniel Venteo
© de les fotografies, diversos fotògrafs
© de la col·lecció «Targeta Postal»,
Editorial Efadós
© d'aquesta edició, Editorial Efadós

Editorial Efadós

Carrer d'Edison, 3 · Nau A
Pol. ind. les Torreneres
08754 El Papiol (Baix Llobregat)
Telèfon 936 731 212
efados@efados.cat
www.efados.cat

Idea original

Editorial Efadós

Disseny gràfic i maquetació

Editorial Efadós

Assessorament lingüístic

M. Neus Doncel Saumell

Amb el suport de

Fotografia de la portada

Autoria desconeguda
AHPN - Fons Josep Soler Antich

Fotografia de les guardes

Autoria desconeguda / AHPN - Col·lecció
Francesc Román Campoy
Missè / Col·lecció Jordi Fossas Bonjoch

Fotografia de les pàgines 2-3

A. T. V. (Ed.) / Col·lecció Ernesto Boix Felip
Cercle Cartòfil de Catalunya

Arxius

Arxiu Històric del Poblenou (AHPN)

ISBN: 979-13-87658-71-7

Dipòsit legal: B-2398-2026

Tota forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només pot ser realitzada amb l'autorització dels seus titulars, salvant l'excepció prevista per la llei. Si necessiteu fotocopiar o escanejar algun fragment d'aquesta obra, dirigiu-vos a Cedro (Centre Espanyol de Drets Reprogràfics) - www.cedro.org

ÍNDEX

Pròleg 7

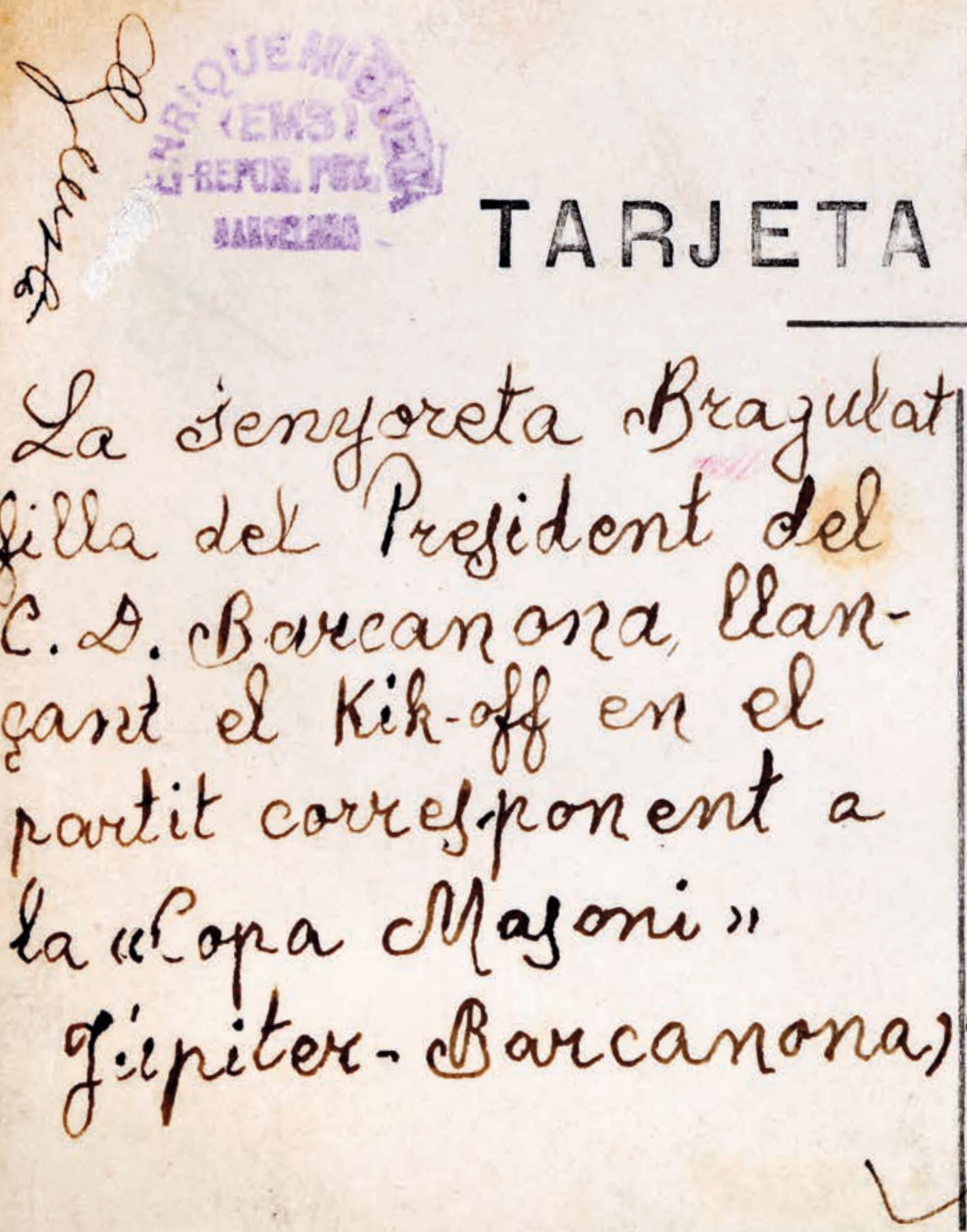
Introducció 9

Capítol 1: Els carrers, eixos socials.... 13

Capítol 2: Les fàbriques i els obrers .. 74

Capítol 3: La publicitat impresa 139

Capítol 4: La Setmana Tràgica 147

PRÒLEG

DANIEL VENTEO

Historiador i museòleg

Barcelona i la seva història són una font inesgotable de memòria i d'identitat compartides. La seva trajectòria és tan complexa –i tan plena de capes, com si fos un palimpsest– que, en barris com el del Poblenou, si la vols entendre d'una manera aprofundida i conscient, t'obliga a mirar-la a peu de carrer: a interrogar-te sobre les petites històries, a seguir les traces del treball i de la vida quotidiana, i a deixar que els detalls t'expliquin allò que les grans obres sovint passen per alt. Per això aquest llibre és tan oportú: perquè parteix d'un suport aparentment modest, la targeta postal, i el converteix en una font documental de primer ordre, una finestra directa a la vida real d'un barri que ha canviat molt, però que encara conserva una manera pròpia de ser.

Les instantànies en suport postal, tant privades com comercials, constitueixen una autèntica crònica fotogràfica popular de la ciutat. Abans que el turisme les convertís en *souvenir* comercial, eren una manera de dir «això ha passat així», «això era aquí», «això som». Fixaven carrers i places, mitjans de transport, comerços que obrien i tancaven, la sortida d'una fàbrica, una festa cívica, una parada de mercat... Són una memòria visual que cal reivindicar, i aquest llibre ho fa d'una manera brillant.

Els seus autors, Jordi Fossas i Joan Carles Luque, han dedicat la seva vida a divulgar la història del Poblenou amb una passió i una constància admi-

rables. I aquest volum n'és una demostració clara: aquí no hi ha nostàlgia de postal, sinó criteri, ofici i rigor. El llibre avança en quatre moviments que són, alhora, quatre maneres de llegir històricament el barri: l'espai públic com a eix social; les fàbriques i els obrers com a columna vertebral d'aquesta Manchester Catalana que va empènyer Barcelona cap a la modernitat, sense menystenir-ne les ombres: el treball femení mal pagat i fins i tot el drama del treball infantil. Després, la publicitat impresa com a cultura material i, finalment, la Setmana Tràgica com a record incòmode però necessari, quan el conflicte social va esclatar i el Poblenou també va patir-ne les conseqüències d'una manera dramàtica.

M'agrada especialment que el llibre sigui, a més, un homenatge als fotògrafs de barri i a la xarxa d'institucions i col·leccionistes –amb l'Arxiu Històric del Poblenou al capdavant i particulars com l'inestimable Paco Arauz– que han preservat aquestes imatges perquè siguin accessibles. Sense aquesta dedicació discreta, el passat s'esvaeix com una placa de vidre que, amb els anys, perd l'emulsió i deixa la imatge a punt de desaparèixer.

Estic convençut que conèixer és el primer pas per estimar i estimar el primer pas per defensar. Per això aquest llibre és una aportació valuosa tant per als veïns que hi han nascut o hi viuen des de fa molts anys com per als nous barcelonins que han fet del Poblenou casa seva.

INTRODUCCIÓ

AUTORIA DESCONEGUDA / COL·LECCIÓ JORDI FOSSAS BONJOCH

Membres de la Cooperativa Pau i Justícia a l'altura de l'edifici conegut popularment com «el Gurugú», a la cantonada dels carrers de Pere IV i de Castella, construït l'any 1909. És la diada de Pasqua Granada, festa que es va recuperar amb la caiguda de la dictadura de Primo de Rivera l'any 1930.

No va ser cap fotògraf el que va pronunciar aquestes paraules: «una fotografia cal que sigui agradable, alegre i bonica. Ja hi ha un munt de coses avorrides a la vida», sinó el conegut pintor i artista Auguste Renoir. Les imatges són el gran mitjà de comunicació de la nostra època. En aquest sentit, les postals són la memòria no oblidada dels petits i grans moments que conformen la nostra vida, tant intel·lectual com col·lectiva. Per aquest motiu, cal recordar, preservar i tornar a publicar aquests petits fragments de la memòria. Tot i que, amb el pas de temps, les postals es van convertir en un element inseparable dels viatges turístics i en una constatació que havíem estat en aquell indret paradisiac, en els seus orígens les postals eren la certificació real de com era la nostra vida quotidiana. En un món on la imatge –més enllà de l'obra dels grans pintors– no es podia conservar i es perdia d'una manera irremplaçable, va aparèixer la postal com el record d'un moment inesborrable: la vida al carrer, l'arribada d'un tramvia, la fundació d'un club, l'interior d'un comerç que naixia al barri i un llarg etcètera.

En un món cada cop més global, on es repeteixen un seguit d'imatges i frases ja conegudes, el descobriment d'un passat desconegut per a molta gent es converteix ja per ell mateix en la necessitat de publicar aquesta obra. Però si, per un cantó, trobem tot un món d'edificis, persones, moments, carrers,

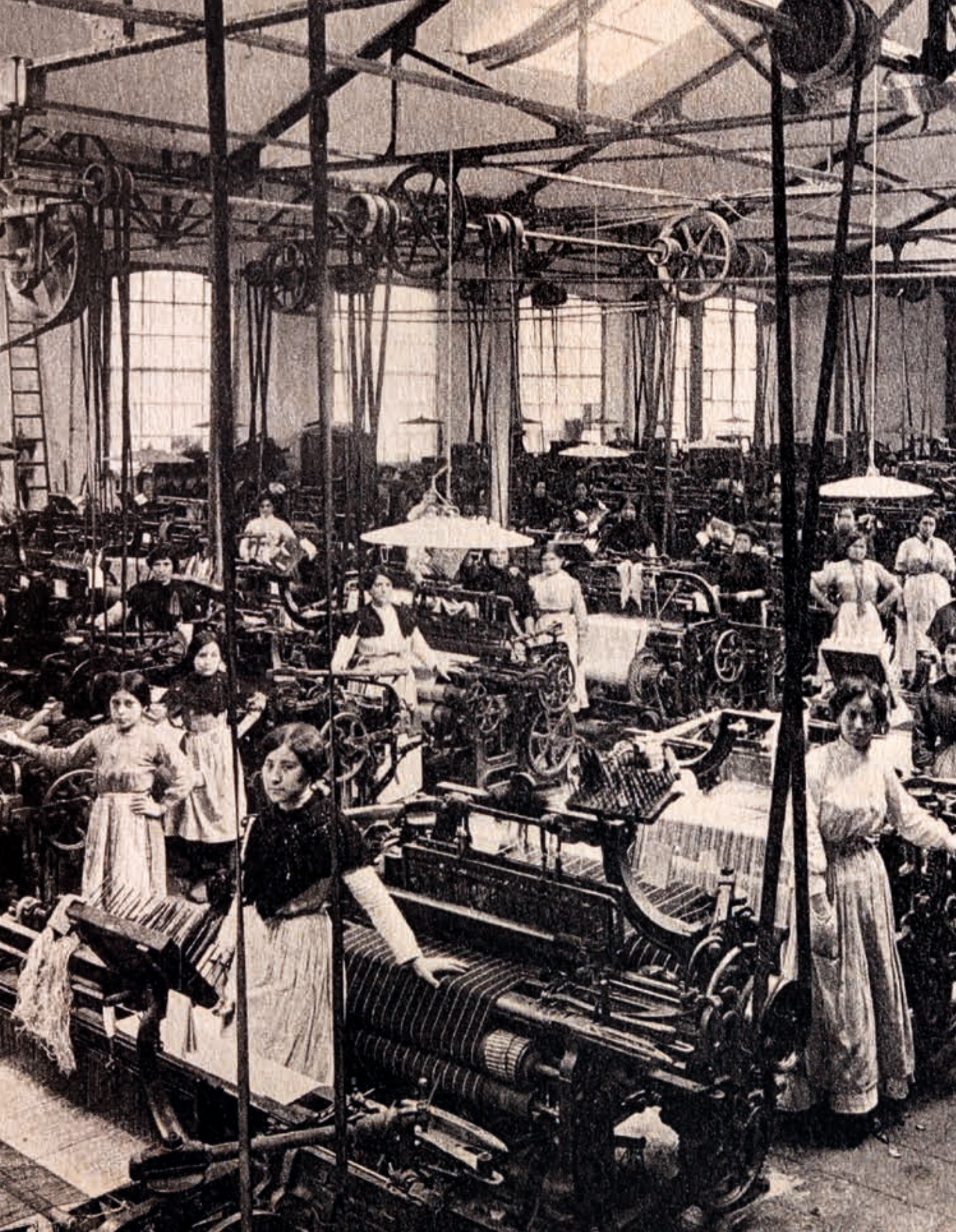
i sentiments que apareixen en aquest llibre, també es feia necessari que trobéssim algú que, amb més o menys fortuna, els recollís; estem parlant dels fotògrafs, els altres grans protagonistes d'aquest llibre.

‘SE RETRATA DESDE LAS 8 DE LA MAÑANA HASTA LAS 2 DE LA MADRUGADA’

Els fotògrafs de barri han estat i són el complement ideal dels fotògrafs reconeguts, d'aquells que es dediquen a la premsa gràfica i al periodisme, i que recullen les imatges dels grans personatges i dels esdeveniments que són notícia més enllà dels límits del barri. Sense la seva feina, no hauria estat possible conèixer com eren i vivien els nostres veïns. Les seves fotografies de «bodas, bautizos y comuniones», i també de fàbriques, treballadors i grups escolars, són un material gràfic de primera magnitud que posa de manifest usos i costums d'una època.

Aquesta introducció és un petit homenatge als fotògrafs del barri del Poblenou, que, des de finals del segle XIX, quan la fotografia es va convertir en un negoci, fins als anys vuitanta, amb la seva feina diària –segons anuncis de l'època, des de les vuit del matí fins a les dues de la matinada– i la seva professionalitat ens han deixat un testimoni gràfic del dia a dia.

Les dades que tenim de la seva vida i de la seva feina són molt minses i s'han extret en bona part dels

L. ROISIN (ED.) / COL·LECCIÓ JORDI FOSSAS BONJOCH

gravats que duen en el dors les seves fotografies i dels anuncis publicats a les revistes del barri, els butlletins d'associacions i els programes de festa major.

ELS FOTÒGRAFS DEL BARRI

El primer dels grans fotògrafs de barri, per ordre cronològic, és Josep Rovira. Tenia l'estudi, a principis del segle xx, i molt probablement l'habitatge, als baixos del carrer de Sant Pere, 100 (avui, de Marià Aguiló). Des dels inicis va tenir diverses sucursals als barris de Sant Andreu i del Clot. L'any 1918 sembla que va traslladar l'estudi al passeig del Triomf (rambla del Poblenou), on va coincidir, almenys en la seva situació, amb l'estudi de fotografia Raphael. En aquesta època s'anunciava sense gens de pudor com a «Casa exclusiva para ampliaciones de todos los tamaños –la más importante de España». L'any 1932, amb el nom de «Foto-Art Rovira», el trobem definitivament instal·lat al carrer de Sant Pau, 8, i ja no figura en el revers de les seves fotografies cap sucursal al barri del Poblenou.

Raphael és, sens dubte, el fotògraf que ha tingut més presència al barri, des de les primeres notícies que en tenim, l'any 1920, per mitjà del revers d'una de les seves fotografies, en què s'anuncia com a casa especialitzada en ampliacions i retrats de nuvis, fins al seu tancament definitiu el 1990.

L'estudi principal de Raphael va estar situat sempre en els baixos d'un edifici projectat per l'arquitecte modernista Josep Puig i Cadafalch, a la rambla del Poblenou, prop del carrer de Llull, amb sucursals al carrer d'Aragó i l'avinguda Meridiana, al barri del Clot. Amb els anys, el nom va perdre la *hac* i era Fotografia Rafael.

Altres fotògrafs del barri han estat Foto Radium, a la rambla del Poblenou, 9-11; el fotògraf de la revista *Poblenou*, Albalat –tots dos a la dècada dels vint–; i Fotos Espès, que es va especialitzar en els actes festius i d'ella són un ampli repertori de postals fotogràfiques dels esdeveniments del barri.

Finalment, cal remarcar que aquesta obra no hauria pogut veure la llum sense la col·laboració d'alguns col·leccionistes, però, sobretot, sense les persones que, sense cap finalitat de lucre, cedeixen les seves postals perquè siguin accessibles a tothom. La majoria de les imatges són fets que no destacaven per la seva importància política, social o cultural; per tant, no eren coberts pels grans fotògrafs de l'època, sinó per fotògrafs de barri o per la mateixa família. En conseqüència, es tracta de postals domèstiques –encara que sigui una fàbrica– amb l'única finalitat de perpetuar un moment en el temps, una llàgrima a la pluja.

Una de les sales de l'empresa Moreno i Cia. al complex industrial de can Saladrigas. Si bé com a fàbrica fou un espai de producció important, cal no oblidar que va contribuir a la incorporació de la dona al món del treball remunerat.

BARCELONA. Iglesia Sgdo. Corazón.

CAPÍTOL 1

Els carrers, eixos socials

Els carrers acostumen a ser una prolongació de la casa, un punt de trobada del veïnat. En aquest capítol es pot construir un pont entre l'antic Poblenou, en bona part desaparegut, i un nou barri que, tot i això, encara conserva petits indrets del seu passat.

AUTORIA DESCONEGUDA / ARXIU HISTÒRIC DEL POBLENOU

J. B. / ARXIU HISTÒRIC DEL POBLENOU

La rambla del Poblenou a principis del segle xx

Des del seu origen l'any 1850, el passeig del Triomf –nom que provenia d'un petit carrer obert entre els vials de Pere IV i de Pujades– ha estat l'eix vertebrador del barri del Poblenou. Aquest carrer sempre ha estat l'escenari

perfecte per a tota mena de manifestacions, reivindicatives socials, lúdiques o religioses. El desconeixement de la raó que expliqui el nom de «Triunfo» s'ha prestat a l'aparició de nombroses llegendes i històries apòcrifes.

CAPÍTOL 1

ELS CARRERS, EIXOS SOCIALS

En la nostra cultura, els carrers tenen una importància vital. A diferència d'altres en què els carrers són vies d'enllaç entre un punt i un altre, en la nostra vida, els carrers acostumen a ser una prolongació de la casa. El carrer és un punt de trobada on es parla amb el veí, on jugava la mainada, on sovint es tancaven tractes o s'obrien enemistats profundes. En definitiva, es vivia molt al carrer, potser perquè moltes llars eren petites i inhòspites. Segons sembla, l'origen del Poblenou es troba en un tram del carrer del Taulat, el que anava des del cementiri fins on ara trobem el final del carrer de Bilbao. Pocs anys després, cap al 1854, es té notícia d'un nou carrer. En aquest cas rep el nom de «carrer de Sant Pere», avui carrer de Marià Aguiló, que enllaçava el Poblenou amb el Clot. Aquests dos carrers, perpendiculars l'un a l'altre, formaven el que es coneix històricament com la «T invertida», en definitiva l'origen del nostre barri. A aquesta senzilla trama urbanística calia afegir una via molt anterior, de fet, una via interurbana. Estem parlant del carrer de Pere IV, aleshores anomenat «carretera de Mataró», una via que sortia des d'un dels portals de la Barcelona del segle XVII i s'endinsava en el pla de la ciutat i costa amunt, paral·lel al mar, fins a arribar a la serralada de les Gavarres. A partir d'aquests eixos, tan simples com eficaços, es va anar teixint una trama urbana, en un principi força desorde-

nada, que només amb l'agregació de Sant Martí de Provençals a Barcelona l'any 1897 es va modelar en funció del Pla Cerdà. Però avui continuem trobant encara les restes d'aquells carrers: la plaça de Prim, el carrer de la Princesa –avui carrer de Topete–, el carrer de Sant Francesc, avui un minúscul tram força pintoresc del carrer de Pujades. En aquesta xarxa de carrers estava completament barrejat el món del treball amb el comerç i l'habitatge. A redós de les grans fàbriques de can Girona, can Torràs, el Cànem, can Felipa, can Vilella o els petits tallers mecànics o les minúscules empreses que disposaven de només quatre o cinc tallers, van aparèixer els vuit barris i, com un sediment que porta el mar, van dipositar-se els emigrants del Barranco del Hambre que venien a cercar feina a la gran Barcelona. Era la gent que va anar a viure al barri de la Plata, Trullàs, la Llacuna, el Taulat, la França Xica, el barri del Tomàquet, Somorrostro i Pekín. A principis del segle xx, els habitatges s'havien concentrat en quatre nuclis diferenciats: el Vell Poblenou; el barri de la Plata, que agafa el carrer del Doctor Trueta com a eix i va des del carrer de la Llacuna fins a la riera del Bogatell; la barriada de la França Xica, amb els carrers dels Pellaires i de Tortellà, i el barri de Trullàs a ponent, entre la Llacuna i Pere IV. En aquests anys, la rambla del Poblenou s'ha confirmat com el gran eix social i viari del barri.